

С.М. ПОГОРЕЛОВ, Н.І. РИЖИКОВА

ЗАПОРУКА СТАБІЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ЧЕРЕЗ КОМПЛЕКСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасний етап розвитку економіки України характеризується зміною пріоритетів національного прогресу. Так, світове співтовариство в умовах глобалізації суспільних та соціально-економічних процесів визначає відправним фактором суспільного прогресу саме розвиток людини та якісні внески в людський потенціал, по відношенню до яких культура виробництва, продуктивність праці та інші пріоритети вважаються вторинними. На сьогодні, досягнення економічного розвитку шляхом широкомасштабного введення у господарський обіг таких продуктів інтелектуальної праці, як знання, технології, науково-технічні розробки, тощо для їх комерціалізації та досягнення соціально-економічного ефекту, визнається моделлю інноваційного розвитку економіки Євросоюзу.

Обраний Україною шлях інтеграції до Євросоюзу вимагає зближення та інтеграцію національної економічної системи до систем країн ЄС. Це ставить Україну перед вибором запровадження тієї моделі розвитку, яка прийнята ЄС за базову, тобто моделі інноваційного розвитку.

Особливими вимогами до характеру та темпів розвитку національної економіки після її виходу із багаторічного глибокого кризового стану стають завдання забезпечення її відтворювального інноваційного циклу на новій технологічній основі в умовах ринкової економіки, а також забезпечення соціальної спрямованості цього відтворювального циклу з максимально ефективним використанням інноваційного потенціалу країни, внутрішніх та зовнішніх ресурсів, досягнення випереджальних темпів динаміки розвитку порівняно з провідними країнами світу відповідно до напрямку прогресу світової економіки.

Таким чином, утвердження інноваційної моделі розвитку національної економіки забезпечить її конкурентоспроможність та вихід на траєкторію сталого розвитку. Тому перехід до інноваційної моделі розвитку національної економіки поступово стає імперативом державної політики. Це полягає, насамперед, у встановленні ефективного правового регулювання відносин у сфері інновацій.

Ключові слова: стратегія; забезпечення економічної безпеки; методичний підхід; інноваційний розвиток; інноваційна активність; науково-технічний потенціал; нові технології; наукоємність.

С.М. ПОГОРЕЛОВ, Н.І. РИЖИКОВА

ЗАЛОГ СТАБІЛЬНОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ЧЕРЕЗ КОМПЛЕКСНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Современный этап развития экономики характеризуется изменением приоритетов национального прогресса. Так, мировое сообщество в условиях глобализации общественных и социально-экономических процессов определяет отправным фактором общественного прогресса именно развитие человека и качественные вклады в человеческий потенциал, по отношению к которым культура производства, производительность труда и другие приоритеты считаются вторичными. На сегодняшний день, достижение экономического развития путем широкомасштабного введения в хозяйственное обращение таких продуктов интеллектуального труда, как знания, технологии, научно-технические разработки и т.д. для их коммерциализации и достижения социально-экономического эффекта, признается моделью инновационного развития экономики Евросоюза.

Избранный Украиной путь интеграции в Евросоюз требует сближения и интеграции национальной экономической системы в системы стран ЕС. Это ставит Украину перед выбором внедрения той модели развития, принятой ЕС за базовую, то есть модели инновационного развития.

Особыми требованиями к характеру и темпам развития национальной экономики после ее выхода из многолетнего глубокого кризисного состояния становятся задачи обеспечения ее воспроизводственного инновационного цикла на новой технологической основе в условиях рыночной экономики, а также обеспечения социальной направленности этого воспроизводственного цикла с максимально эффективным использованием инновационного потенциала страны, внутренних и внешних ресурсов, достижение устремляющих темпов динамики развития по сравнению с ведущими странами мира в соответствии с направлением прогресса мировой экономики.

Таким образом, утверждение инновационной модели развития национальной экономики обеспечит ее конкурентоспособность и выход на траекторию устойчивого развития. Поэтому переход к инновационной модели развития национальной экономики становится императивом государственной политики. Это, прежде всего, в установлении эффективного правового регулирования отношений в сфере инноваций.

Ключевые слова: стратегия; обеспечение экономической безопасности; методический подход; инновационное развитие; инновационная активность; научно-технический потенциал; новые технологии; наукоёмкость.

S.M. POHORIELOV, N.I. RYZHIKOVA

GUARANTEE OF STABLE ECONOMIC DEVELOPMENT THROUGH COMPLEX PROVISION OF INNOVATIVE ACTIVITY

The current stage of development of Ukraine's economy is characterized by changing priorities of national progress. Thus, in the context of globalization of social and socio-economic processes, the world community determines the starting point of social progress is human development and qualitative contributions to human potential, in relation to which the culture of production, productivity and other priorities are secondary. Today, the achievement of economic development through large-scale introduction of economic products of intellectual labor such as knowledge, technology, scientific and technical developments, etc. for their commercialization and socio-economic effect, is recognized as a model of innovative development of the EU economy.

Ukraine's chosen path of integration into the European Union requires convergence and integration of the national economic system into the systems of EU countries. This puts Ukraine in front of the choice of implementing the development model that the EU has adopted as the basic one, ie the model of innovative development.

Special requirements for the nature and pace of development of the national economy after its recovery from many years of deep crisis are the tasks of ensuring its reproductive innovation cycle on a new technological basis in a market economy, as well as ensuring the social orientation of this reproductive cycle, internal and external resources, achieving a faster pace of development dynamics compared to the leading countries of the world in accordance with the direction of progress of the world economy.

Thus, the adoption of an innovative model of development of the national economy will ensure its competitiveness and entry into the trajectory of sustainable development. Therefore, the transition to an innovative model of national economic development is gradually becoming an imperative of public policy. This is, first of all, to establish effective legal regulation of relations in the field of innovation.

Keywords: strategy; ensuring economic security; methodical approach; innovative development; innovation activity; scientific and technical potential; new technology; knowledge intensity.

Правове забезпечення

Правове забезпечення системи менеджменту ґрунтується на законодавчих та нормативних актах з різних питань розробки, функціонування та розвитку системи, прийнятих на державному та регіональному рівні. До цих актів відносяться чинні закони, ухвалені Верховною Радою та місцевими органами управління, державні стандарти.

Правове забезпечення системи менеджменту здійснюється за такими напрямками:

- правові питання функціонування економіки країни
- закони та нормативні акти щодо систем стандартизації, метрології, сертифікації товарів та послуг, захисту прав споживачів, антимонопольної політики, управління якістю продукції, безпеки та охорони праці та ін.
- закони та нормативні акти з регулювання безпеки та взаємозамінності товарів, ресурсозбереження, розвитку виробництва, соціального розвитку колективів, охорони навколишнього природного середовища
- правове регулювання формування та функціонування організації.

Основне місце у системі правового забезпечення інноваційної діяльності та підприємництва займає прийнята у 1996 році Конституція України, введені в дію основоположні положення підприємницької діяльності.

Постановою Верховної Ради України «Про внесення змін до деяких законів України щодо активізації діяльності наукових парків» №4236 від 29 квітня 2021 року визначено основні напрямки діяльності наукових центрів, за якими здійснюється цільове фінансування:

- проведення фундаментальних, пошукових, дослідно-конструкторських, технологічних та інших НДР
- підтримання та розвиток науково-дослідної та дослідно-експериментальної бази, оновлення основних виробничих фондів, забезпечення збереження та нормальних умов експлуатації діючої стендової, метрологічної та виробничої бази центрів
- інформаційне забезпечення, включаючи придбання науково-технічної літератури, у тому числі зарубіжної, а також користування електронними інформаційними мережами, у тому числі міжнародними
- підготовка та перепідготовка висококваліфікованих кадрів
- участь у міжнародному науково-технічному розвитку.

Для розвитку інноваційного підприємництва велике значення має реалізація Закону "Про основи державної політики у сфері науки та науково-технічної діяльності" N 848-VIII від 26.11.2015. Цим законом регулюються відносини між суб'єктами наукової та (або) науково-технічної діяльності та споживачами наукової та (або) науково-технічної продукції (робіт, послуг), визначено порядок форму-

вання та реалізації державної науково-технічної політики, основними цілями якої є розвиток, раціональний розміщення та ефективне використання науково-технічного потенціалу, збільшення вкладу науки та техніки у розвиток економіки України тощо.

У законі також визначено повноваження органів державної влади України та органів державної влади суб'єктів України у галузі формування та реалізації науково-технічної політики, порядок організації та проведення експертиз наукової та науково-технічної діяльності, порядок фінансування та інші питання, що стосуються державної науково-технічної політики.

Важливе значення у підвищенні ефективності інноваційної діяльності має українське законодавство у сфері забезпечення та сертифікації якості (закон України "Про захист прав споживачів", Закон України "Про стандартизацію", Закон України "Про сертифікацію продукції та послуг").

Стандартизація як діяльність із встановлення норм, правил та характеристик здійснюється з метою забезпечення:

- безпеки продукції, робіт та послуг для навколишнього середовища, життя, здоров'я та майна
- технічної та інформаційної сумісності та взаємозамінності продукції
- якості продукції, робіт та послуг відповідно до рівня розвитку науки, техніки та технології
- єдності вимірів
- економії всіх видів ресурсів
- безпеки господарських об'єктів з урахуванням ризику виникнення природних та техногенних катастроф та інших надзвичайних ситуацій
- обороноздатності та мобілізаційної готовності країни.

Сертифікація як діяльність з підтвердження відповідності продукції, послуг та інших об'єктів здійснюється з метою:

- створення умов для діяльності суб'єктів господарювання різних форм власності на єдиному товарному ринку України, а також для участі в міжнародній економічній, науково-технічній співпраці та міжнародній торгівлі
- сприяння споживачам у компетентному виборі продукції
- захисту споживача від недобросовісності виробника (продавця, виконавця)
- контролю безпеки продукції для довкілля, життя, здоров'я та майна
- підтвердження показників якості та продукції, заявленої виробником.

Одним із напрямів правового забезпечення інноваційної діяльності є захист інтелектуальної власності, під яким розуміється сукупність авторських та інших прав на результати цієї діяльності, що охороняються законодавчими актами держави.

Матеріально-речову основу інтелектуальної власності становить інтелектуальний продукт як ре-

зультат творчих зусиль його творців (окремої особистості чи наукового колективу), який виступає у різних формах:

- наукові відкриття та винаходи
- результати науково-дослідних, конструкторських, технологічних та проектних робіт
- зразки нової продукції, нової техніки та матеріалів, отриманих у процесі НДДКР, а також оригінальні науково-виробничі послуги
- оригінальні консалтингові послуги наукового, технічного, економічного, управлінського характеру, включаючи сферу маркетингу
- нові технології, патенти та ін.

Враховуючи різноманітність об'єктів інтелектуальної власності та вимог щодо їх охорони, правове регулювання поділяється на низку самостійних функціональних сфер: авторське право, промислова власність, наукова власність та ін.

Авторське право являє собою сукупність норм права, що регулюють правовідносини, пов'язані зі створенням та використанням певного інтелектуального продукту.

Авторське право передбачає виключне право автора оригінальних наукових, літературних, художніх та інших творів розмножувати їх будь-якими методами та продавати.

Авторське право належить автору довічно та діє не менше 50 років після його смерті.

Авторське право поширюється на будь-які творчі результати, незалежно від форми, призначення та переваг інтелектуального продукту. Це можуть бути: технічні описи, книги та брошури, інструкції з експлуатації, програмна продукція, фірмові позначення тощо, тобто. все те, що підлягає захисту проти можливого несумлінного використання та конкуренції.

Відповідно до авторського права об'єкти інтелектуальної власності у різних формах (патентні права, ноу-хау, програмна продукція тощо) є предметом купівлі-продажу, а також можуть бути пайовим вкладом або частиною статутного капіталу організацій (фінансово-інвестиційних корпорацій).

Авторське право не поширюється на ідеї, методи, процеси, системи, способи, концепції, принципи, відкриття, факти (Закон України «Про авторське право та суміжні права» від 23 грудня 1993 року N 3793-ХІІ).

Авторське право поширюється на твори, що існують у будь-якій об'єктивній формі: письмовій, усній, звуко- та відеозаписі, зображення (малюнок, ескіз, картина, план, креслення тощо).

На письмові твори авторське право закріплюється зазначенням у них знака ©, після якого пишеться прізвище, ініціали чи найменування юридичної особи, рік (роки) видання. Реєстрація цього знака в Українському авторському суспільстві не потрібно.

Правове забезпечення інноваційної діяльності, зокрема захист інтелектуальної власності, здійснюється такими нормативними актами.

Нормативно-методичне забезпечення

Всі теоретичні, методичні та практичні питання щодо розробки, функціонування та розвитку системи інноваційного менеджменту повинні бути обґрунтовані та викладені у відповідних нормативно-методичних документах міждержавного (міжнародного), державного, муніципального (регіонального), або організаційного рівня. Документи нижчого рівня не повинні суперечити документам вищого рівня.

Нормативно-методичні документи можуть бути такі:

- нормативні акти
- стандарти
- методики, положення, інструкції тощо.

У свою чергу, стандарти можуть бути таких видів: міжнародний стандарт, європейський стандарт, державний стандарт, регіональний стандарт, галузевий стандарт, стандарт організації тощо.

Фінансове та матеріальне забезпечення

Фінансове та матеріальне забезпечення інноваційного менеджменту входять до системи ресурсного забезпечення.

Ключовим питанням ресурсного забезпечення інноваційного управління є фінансування інноваційної діяльності.

Фінансове забезпечення будь-якого суб'єкта господарювання охоплює фінансові відносини організації з іншими суб'єктами господарювання та банками з оплати науково-технічної продукції, контрагентських робіт, поставок спецобладнання, матеріалів та комплектуючих виробів, розрахунків з засновниками, трудовим колективом та державними органами управління. Система фінансування виконує дві функції: розподільну та контролюючу.

Принципи організації фінансування:

- чітка цільова орієнтація системи – її ув'язування із завданням швидкого та ефективного впровадження сучасних науково-технічних досягнень
- логічність, обґрунтованість та юридична захищеність використовуваних прийомів та механізмів
- множинність джерел фінансування
- широта та комплексність системи, тобто. можливість охоплення максимально широкого кола технічних новинок та напрямів їх практичного використання
- адаптивність і гнучкість, що передбачають постійне настроювання, як усієї системи фінансування, так і її окремих елементів на умови зовнішнього середовища, що динамічно змінюються, з метою підтримки максимальної ефективності.

Основні завдання фінансування:

- створення необхідних передумов для швидкого та ефективного впровадження технічних новинок у всіх ланках народно-господарського комплексу країни, забезпечення її структурно-технічної розбудови
- збереження та розвиток стратегічного нау-

ково-технічного потенціалу у пріоритетних напрямках розвитку

- створення необхідних матеріальних умов для збереження кадрового потенціалу науки і техніки, запобігання його витоку за кордон.

Інформаційне забезпечення та статистика інновацій

Інформаційне забезпечення інноваційної діяльності в Україні регулюється Законом України Про науково-технічну інформацію № 3322-ХІІ від 08 липня 2017 року № 950 та положеннями створеної в Україні міжвідомчої Координаційної ради у зв'язках з ОЕСР (організація економічного співробітництва та розвитку), яку очолює Міністр економічного розвитку та торгівлі.

Державна система науково-технічної інформації – сукупність науково-технічних бібліотек та організацій – юридичних осіб незалежно від форми власності та відомчої належності, що спеціалізуються на зборі та обробці науково-технічної інформації та взаємодіють між собою з урахуванням прийнятих на себе системних зобов'язань.

Мета створення ДСНТІ – забезпечення формування та ефективного використання державних ресурсів науково-технічної інформації (НТІ), їх інтеграції у світовий інформаційний простір та сприяння створенню ринку інформаційної продукції та послуг.

До органів НТІ та науково-технічних бібліотек, що забезпечують формування, ведення та організацію використання інформаційних фондів, баз та банків за різними видами джерел НТІ та напрямками науки і техніки, відносяться:

- всеукраїнський науково-технічний інформаційний Центр Міністерства науки та технологій України
- всеукраїнський Центр міжгалузевої інформації Міністерства економіки України
- українське національне інформаційне агентство «Укрінформ» Міністерства інформаційної політики України.
- Центральна наукова бібліотека Національної Академії наук
- Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського
- Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка
- галузеві бібліотеки.

Статистика науки та інновацій, заснована з ініціативи ОЕСР у 1989 році, розроблена на єдиних міжнародних підходах та стандартах.

Міжнародні стандарти у статистиці науки та інновацій – комплекс рекомендацій провідних міжнародних організацій у галузі статистики науки та інновацій, що забезпечують методологію їх системного опису в умовах ринкової економіки та визнаних як міжнародні стандарти зі статистики. Необхідність стандартизації статистики науки та ліквідації національних відмінностей у практиці обліку показників

спочатку виникла у процесі інтеграції світового господарства промислово розвинених країн, розвитку економічного та науково-технічного співробітництва. Швидке зростання ресурсів, що виділяються ними на наукові дослідження та розробки, вимагало розгортання робіт зі збирання та аналізу відповідної інформації.

Активну роль у створенні нових та уточненні існуючих міжнародних стандартів зі статистики науки та інновацій відіграє Євростат (Статистична служба Євросоюзу). У 1969 році Євростатом була розроблена перша редакція номенклатури для аналізу та зіставлення наукових програм та бюджетів (нині діє редакція 1992 року), яка є основою для збору даних про бюджетні асигнування на наукові дослідження та розробки з соціально-економічних цілей у країнах – членах Євросоюзу. , їх узагальнення та підготовка щорічних доповідей про державне фінансування науки в ЄС.

Система статистичних показників, що характеризують інноваційну діяльність промислових підприємств (основні показники), будується за такими розділами:

- інноваційна активність підприємств
- джерела інформації про інновації
- цілі інноваційної діяльності
- витрати на технологічні інновації
- дослідження та розробки
- кількість спільних проектів з виконання досліджень та розробок
- технологічний обмін
- методи підтримки та збільшення конкурентоспроможності продукт-, процес-інновацій
- результати інноваційної діяльності
- фактори, що перешкоджають інновації.

Список літератури:

1. Економіка підприємства: учбовий посібник / За ред. проф. Перерви П.Г., проф. Погорелова М.І., доц. Меховича С.А. – Харків: 2006. - 691 с.
2. Погорелов М.І. Підвищення ефективності інноваційної діяльності підприємства /М.І. Погорелов, Н.Г. Дунь // Вісник НТУ „ХПІ”. Серія: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Х.: НТУ „ХПІ”. - 2013. -№ 22 (995) -С. 119-123.
3. Погорелов М.І. Методика определения экономической эффективности ремонта/ Н.И. Погорелов, С.Н. Погорелов // Вісник НТУ „ХПІ”. Серія: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Х.: НТУ „ХПІ”. - 2013. -№ 67'(1040) -С. 172-181.
4. Погорелов М.І. Економіко-математична модель оцінки рівня ремонтного виробництва /С.М. Погорелов, М.І. Погорелов // Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Х.: НТУ «ХПІ». – 2014. -№ 34 (1077). – С. 11–18.
5. Погорелов М.І. Методика визначення економічної ефективності ремонту / М.І. Погорелов, І.М. Погорелов // Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Х.: НТУ «ХПІ». – 2015. -№ 26 (1135). – С. 167-176.
6. Погорелов М.І. Методика економічного обґрунтування заходів щодо НОТ/ М.І. Погорелов, С. М. Погорелов// Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Х.: НТУ «ХПІ». – 2015. -№ 60 (1169). – С. 149-154.
7. Погорелов С.М. Методика оцінки рівня організації праці менеджерів // Вісник НТУ «Харківський політехнічний інститут» (економічні науки). Збірник наукових праць. – Х. : НТУ «ХПІ». – 2018. – № 15 (1291). – С 125-128

8. Погорелов С.М. Особливості застосування інформаційних технологій в менеджменті та економіці // Вісник НТУ «Харківський політехнічний інститут» (економічні науки). Збірник наукових праць. – Х. : НТУ «ХПІ». – 2018. – № 19 (1295). – С 151-155

References(transliterated):

1. Ekonomika pidpriemstva: uchbovii posibnik / Za red. prof. Perervi P.G., prof. Pogorelova M.I., doc. Mekhovicha S.A. – Harkiv: 2006. - 691 s.
2. Pogorelov M.I. Pidvishchennya effektivnosti innovacijnoi diyal'nosti pidpriemstva /M.I. Pogorelov, N.G. Dun' // Visnik NTU „HPI”. Seriya: Tekhnichnij progres i effektivnist' virobniictva. – H.: NTU „HPI”. - 2013. -№ 22 (995) - S. 119-123.
3. Pogorelov M.I. Metodika opredeleniya ekonomicheskoy effektivnosti remonta/ N.I. Pogorelov, S.N. Pogorelov // Visnik NTU „HPI”. Seriya: Tekhnichnij progres i effektivnist' virobniictva. – H.: NTU „HPI”. - 2013. -№ 67'(1040) - S. 172-181.
4. Pogorelov M.I. Ekonomiko-matematichna model' ocinki rivnya remontnogo virobniictva /S.M. Pogorelov, M.I. Pogorelov // Visnik NTU «HPI». Seriya: Tekhnichnij progres i effektivnist'

virobniictva. – H.: NTU «HPI». – 2014. - № 34 (1077). – S. 11–18.

5. Pogorelov M.I. Metodika viznachennya ekonomichnoi effektivnosti remontu / M.I. Pogorelov, I.M. Pogorelov // Visnik NTU «HPI». Seriya: Tekhnichnij progres i effektivnist' virobniictva. – H.: NTU «HPI». – 2015. -№ 26 (1135). – S. 167-176.
6. Pogorelov M.I. Metodika ekonomichnogo obruntuvannya zahodiv shchodo NOT/ M.I. Pogorelov, S. M. Pogorelov// Visnik NTU «HPI». Seriya: Tekhnichnij progres i effektivnist' virobniictva. – H.: NTU «HPI». – 2015. - № 60 (1169). – S. 149-154.
7. Pohorielov S.M. Metodyka otsinky rivnia orhanizatsii pratsi menedzheriv // Visnyk NTU «Kharkivskiy politekhnichnyi instytut» (ekonomichni nauky). Zbirnyk naukovykh prats. – Kh. : NTU «KhPI». – 2018. – № 15 (1291). – S 125-128
8. Pohorielov S.M. Osoblyvostizastosuvannya informatsiinykh tekhnolohii v menedzhmenti ta ekonomitsi // Visnyk NTU «Kharkivskiy politekhnichnyi instytut» (ekonomichni nauky). Zbirnyk naukovykh prats. – Kh. : NTU «KhPI». – 2018. – № 19 (1295). – S 151-155

Надійшла (received) 03.08.2021

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Погорелов Сергій Миколайович (Погорелов Сергей Николаевич, Pohorielov Serhiy Mikolaevich)– кандидат економічних наук, професор, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», професор кафедри менеджменту інноваційного підприємництва та міжнародних економічних відносин Харків, Україна; e-mail: pogser.sp@gmail.com, (ORCID: 0000-0003-0868-2002)

Рижикова Наталія Іванівна (Рыжикова Наталья Ивановна, Ryzhikova Natalia Ivanovna) - доктор економічних наук, професор, Державний біотехнологічний університет, професор кафедри обліку, аудиту та оподаткування, Харків, Україна; e-mail: goncharenkonat@gmail.com